

**ПЛАТФОРМА 1. ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК
КЛАСТЕРНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ:
СТРАТЕГІЧНІ ОРІЄНТИРИ**

*IV Всеукраїнська науково-практична конференція
«Актуальні проблеми інноваційного розвитку
класстерного підприємництва в Україні»*

Ганущак-Єфіменко Л.М., д.е.н., проф., Гаркуша Д.Р.

Київський національний університет технологій та дизайну

**МЕТОДИ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ
В УКРАЇНІ**

Анотація. У статті розглянуто розвиток, сучасний стан та методи державної підтримки суб'єктів малого та середнього підприємництва в Україні. Досліджено результати очікувань від керівників підприємств малого та середнього бізнесу (МСБ) щодо державної підтримки та рівних умов для всіх підприємств. Надана характеристика сучасній системі підтримки суб'єктів малого та середнього підприємництва. Запропоновані шляхи надання державної підтримки для малого та середнього бізнесу.

Ключові слова: економічний розвиток держави; чинники розвитку; регуляторна державна політика; ефективність роботи сектору МСБ; динаміка розвитку.

Ганущак-Ефименко Л.М., д.э.н., проф., Гаркуша Д.Р.

Киевский национальный университет технологий и дизайна

**МЕТОДЫ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ПОДДЕРЖКИ
МАЛОГО И СРЕДНЕГО БИЗНЕСА В УКРАИНЕ**

Аннотация. В статье рассмотрено развитие, современное состояние и методы государственной поддержки субъектов малого и среднего предпринимательства в Украине. Исследованы результаты ожиданий от руководителей предприятий малого и среднего бизнеса (МСБ) по государственной поддержке и равных условий для всех предприятий. Дана характеристика современной системе поддержки субъектов малого и среднего предпринимательства. Предложены пути предоставления государственной поддержки для малого и среднего бизнеса.

Ключевые слова: экономическое развитие государства; факторы развития; регуляторная государственная политика; эффективность работы сектора МСБ; динамика развития.

Hanushchak-Efimenko L., Garkusha D.

Kyiv National University of Technologies and Design

**STATE SUPPORT METHODS FOR SMALL AND MEDIUM-SIZED BUSINESSES
IN UKRAINE**

Abstract. The article discusses the development, current status and methods of state support for small and medium-sized enterprises in Ukraine. The results of the expectations from the heads of small and medium-sized enterprises (SMEs) on the state support and equal conditions for all enterprises are investigated. Characterized by the current system of support for small and medium-sized enterprises. Proposed ways to provide state support for small and medium businesses.

Keywords: state economic development; development factors; regulatory state policy; SME sector efficiency; development dynamics.

Постановка проблеми. Малий і середній бізнес є фундаментом для сучасної держави. Тому рівень розвитку малих і середніх підприємств використовується в якості показника стійкого економічного розвитку держави. Малий бізнес є важливою складовою частиною ринкової економічної системи, підприємства малого бізнесу діють практично в усіх секторах економіки. При цьому конкуренція, яка є основною умовою роботи малих підприємств, робить малий бізнес найбільш динамічним і відкритим для інновацій сектором економіки.

Розвинений сектор малого та середнього бізнесу має не тільки очевидну економічну, бюджетну і соціальну значимість, а й сприяє підвищенню рівня соціальної відповідальності та економічної ініціативи в суспільстві, розвитку його людського капіталу.

На сьогоднішній день мале підприємництво відіграє особливо важливу роль в життєдіяльності населення і держави в цілому. Це невід'ємна частина економіки країни, яка сприяє реалізації талантів і здібностей громадян. МСБ важлива економічна ланка, якій притаманна мобільність, гнучкість і висока ефективність, що дуже важливо в нинішніх умовах нестабільності.

Державна підтримка малого та середнього підприємництва є свідоме створення економічних і правових умов, стимулів для розвитку бізнесу, а також вкладення в нього матеріальних і фінансових ресурсів на пільгових умовах. Регулювання і підтримка малого та середнього бізнесу полягає в стимулюванні підприємницької активності суспільства з боку держави відповідно до визначених цілей і напрямків здійснення підтримки. Визначення цільових орієнтирів підтримки і розвитку малого та середнього підприємництва виходить з необхідності поєднання інтересів держави і малого бізнесу з урахуванням поточного стану економіки країни.

Аналіз останніх досліджень та невирішена частина проблеми. Питання державної підтримки малого та середнього бізнесу розглядаються передусім на рівні органів державної влади, котрі формують програми розвитку підприємництва в Україні. Досить широкого поширення це питання набуло й серед науковців, таких як Ю.А. Авксентьєва, Н.І. Галан, З. Варналій [3, с. 277], О. Кужель, Ю.І. Крегул [4, с. 431] та ін. Проте оцінка її ефективності з урахуванням сучасних тенденцій та останніх подій не є повною.

Для визначення конкретних практичних методів вирішення економічних проблем необхідно використовувати актуальні науково-теоретичні знання. У зазначених дослідженнях не приділено достатньо уваги визначенню чинників, що впливають на розвиток малого та середнього підприємництва України, відсутній актуальний аналіз регуляторної державної політики країни в порівнянні зі світовими тенденціями щодо забезпечення ефективної роботи сектора малого та середнього бізнесу.

Мета статті: теоретично обґрунтувати значення та надати характеристику державній підтримці малого та середнього бізнесу України, описати розвиток підтримки малого та середнього підприємництва в Україні, виявити позитивні зрушення та прогалини внаслідок впровадження конкретних програм підтримки суб'єктів малого та середнього бізнесу.

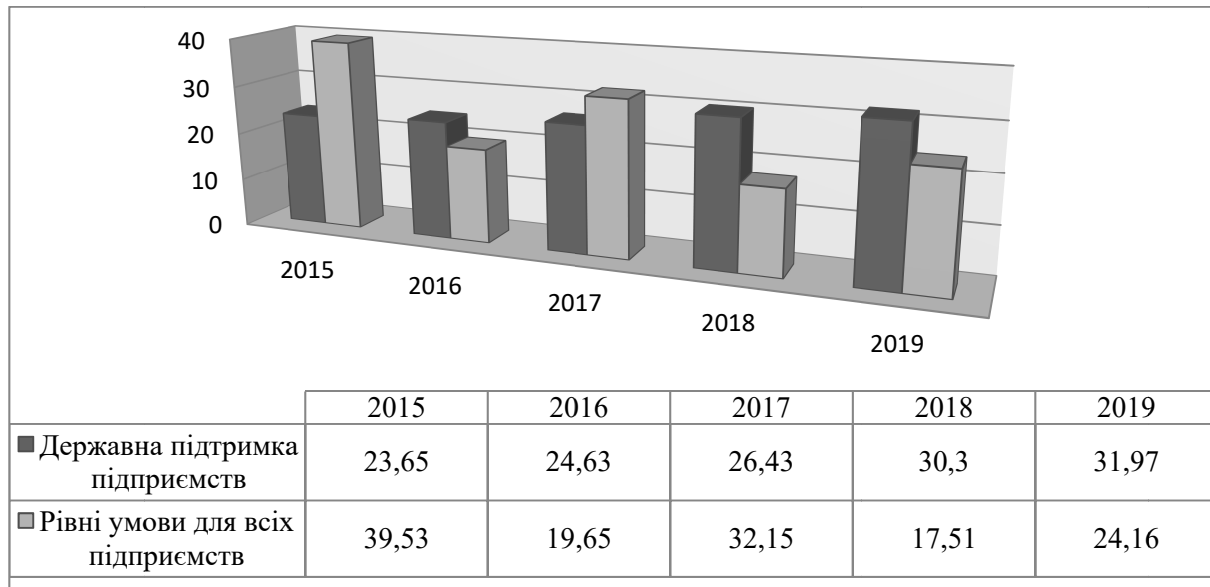
Виклад основного матеріалу. Досвід країн світу показує, що ефективність функціонування економіки залежить від оптимального розвитку малого, середнього та великого бізнесу. У той же час, малий і середній бізнес є основою соціально-економічного розвитку. Наприклад, в країнах ЄС сектор малого та середнього бізнесу становить близько 90% від загального числа підприємств. Приблизна кількість підприємств малого та середнього підприємництва – близько 20 млн. Число зайнятого населення там складає приблизно 70%. Політика підтримки малого бізнесу здійснюється через діяльність держав і спеціальні програми під егідою ЄС.

Згідно з опитуванням, проведеним Європейською Бізнес Асоціацією в 2018 році, в якому було опитано 133 представника малого бізнесу в Україні, індекс настроїв показав невтішні результати. Проблемними пунктами виявилися недоступність кредитів і високе податкове навантаження, – які обрали 56% опитаних.

Частково проблему нестачі кредитних ресурсів в Україні вирішують неприбуткові фінансові організації. Їх діяльність спрямована на розвиток і підтримку

вітчизняних МСБ. Приклад такої організації – Німецько-український фонд (НУФ), який був створений в 1996 році за підтримки уряду Німеччини спільно з Німецьким банком розвитку для надання банкам довгострокових фінансових ресурсів у гривні для стимулювання кредитування МСБ.

На рис. 1 наведений результат аналізу динаміки очікувань державної підтримки для промислових підприємств і бажання мати рівні правила для всіх, припускаючи, що ці дві точки зору є протилежними і характеризують різні групи респондентів. Перші орієнтуються на державно-адміністративний підхід, а другі – на ринковий.

Джерело: ІЕД «Ділова думка» [6].

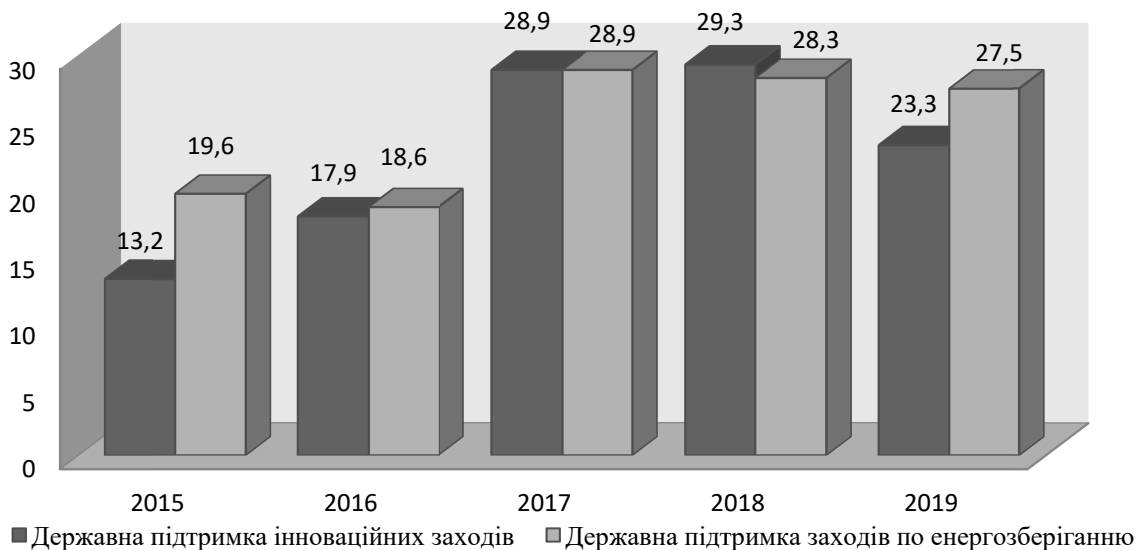
Рис. 1. Очікування керівників промислових підприємств щодо державної підтримки та створенню рівних умов за 2015–2019 роки, %

У 2015 році зафіксовані суттєві зміни щодо очікувань державної підтримки. Рівні умови для всіх підприємств продовжували, як і в попередніх роках, займати 2-гу позицію (39,5%). А ось очікування державної підтримки для підприємств сектора (так само, як і два інших вимірювання очікувань – підтримки інноваційних та енергозберігаючих заходів) зайняли лише 9-у позицію (в абсолютному вимірі спостерігається також зменшення, хоч і не таке суттєве – до 23,6%). Результати щодо очікувань керівників промислових підприємств відносно державної підтримки інноваційних та енергозберігаючих заходів представлені на рис. 2.

З 2016 року очікування державної підтримки також не ввійшло в список реформ, найбільш очікуваних керівниками підприємств, що становить 24,6% та 8-ме місце. Відсоток тих, хто сподівався на рівні умови для ведення справ, скоротилася до 20% та зайняла 10-те місце. 2017 рік демонструє невелике зростання тих, хто очікував на державну підтримку – 24,4%, 9-те місце [2, с. 147].

Протягом останніх двох років секторальна державна підтримка повернулася в топ-5 рейтингу очікуваних заходів, зайнявши 4-у позицію – з 30,3 і 32% відповідно в 2018 і 2019 роках. Крім того, державної підтримки інноваційних заходів очікували 29,3% респондентів у 2018 році і 23,8% – у 2019 році. Державної підтримки заходів щодо енергозабезпечення бажали 23,8% опитаних у 2018 році і 27,5% – в 2019 році. А створення державної програми, яка забезпечувала б компенсацію процентних ставок за кредитами, очікували 20,2% в 2018 році і 33,5% – в 2019 р. відповідно. Разом з тим на

тлі зростання очікувань щодо державної підтримки рівні умови для всіх підприємств залишалися у 2018 і 2019 роках на 12-му і 9-му місцях відповідно.

Джерело: ІЕД «Ділова думка» [6].

Рис. 2. Результати по очікуванням керівників промислових підприємств щодо державної підтримки інноваційних та енергозберігаючих заходів за 2015–2019 роки, %

Таким чином, очікування державної підтримки та рівні умови для всіх підприємств вже не є рівнозначними за рівнем підтримки серед керівників підприємств, як це було в кінці нульових і на початку 2010-х років. Така тенденція означає, що, по-перше, респонденти не відчувають нерівності, як це було в 2000-х і на початку 2010-х років; по-друге, відбулися зміни в установках респондентів; по-третє, відбулася зміна поколінь респондентів.

Однак зростання ваги державної підтримки свідчить про те, що бізнес вважає за необхідне таку підтримку. І на це потрібно звернути особливу увагу. Однак необхідно врахувати різні види обмежень, зокрема, законодавчі (внаслідок реформування системи державної допомоги), міжнародні зобов'язання і бюджетні (обмежені ресурси держави).

Розробка та впровадження державної підтримки має відбуватись з огляду на міжнародні зобов'язання України. Угода про асоціацію зобов'язує Україну ввести систему державної допомоги, яка буде відповідати EU *acquis* [5, с. 3–7]. Крім цього, правила СОТ регулюють надання державної допомоги сільському господарству. На жаль, іноді відповідні обмеження гіперболізують в рамках міфу про залежність країни від міжнародних партнерів. Хоча насправді контроль державної допомоги необхідний для забезпечення конкуренції як на міжнародному, так і на внутрішньому ринках. А конкуренція – це більш справедливі правила гри і більш висока ефективність.

В рамках нової системи державної допомоги Кабінет міністрів визначає критерії оцінки допустимості допомоги в ряді сфер. У 2018 р. були затверджені критерії допомоги для забезпечення розвитку регіонів і підтримки малого і середнього підприємництва, допомоги для професійної підготовки. Також був розроблений проєкт критеріїв для підтримки вугільної та банківської галузей.

Критерії оцінки допустимості державної допомоги суб'єктам господарювання для забезпечення розвитку регіонів і підтримки малого та середнього бізнесу передбачають, що допомога для бізнесу можлива в будь-якій формі. Незважаючи на

назву документа, допомога може бути допустимою і для великих підприємств. При цьому новостворені суб'єкти підприємництва також можуть отримувати на пільгових умовах кредити, гарантії, гранти.

Критерії встановлюють обмеження для обсягу допомоги та визначають зобов'язання її одержувачів. Так, максимальний розмір державної допомоги для забезпечення розвитку регіонів, в т.ч. для підтримки інвестицій і створення нових робочих місць в результаті реалізації інвестиційного проєкту, може максимально становити від 50 до 70% сукупного розміру витрат, передбачених для забезпечення розвитку регіонів. Обмеження застосовуються також до загальних сум допомоги – максимальний розмір пільгового кредиту для новоствореного малого бізнесу становить 2 млн. євро. Разом з тим підприємці повинні, наприклад, протягом п'яти років зберігати створені робочі місця і т.п.

Наведені приклади вказують на те, що затверджені критерії створюють широкі можливості для використання інструментів державної допомоги в певних сферах. Існуючі програми підтримки регіонального розвитку або МСП оперують набагато меншими сумами, ніж згадано в документі. Стає зрозуміло, що сьогодні державна допомога (підтримка) стримується, насамперед, можливостями державного та місцевих бюджетів.

Висновки та пропозиції. Згідно з поточною оцінкою Інституту економічних досліджень і політичних консультацій, обсяг державної допомоги сьогодні навряд чи перевищує 1% ВВП (без урахування витрат на транспорт і дорожню інфраструктуру). При більш широкому трактуванні державної допомоги цей показник може становити 2–3% ВВП.

Отже, показник державної допомоги щодо ВВП в Україні відповідає рівню країн-членів ЄС, де система контролю державної допомоги діє вже давно. У 2017 р. показник державної допомоги коливався між 0,2–0,3% ВВП в Ірландії та Іспанії і 2,6% ВВП в Угорщині [1, с.43].

У межах відповідних видатків значна частина допомоги підприємствам з місцевих бюджетів спрямована на субсидування послуг комунальних підприємств для місцевих жителів. У 2019 року на економічну діяльність в державному і місцевих бюджетах передбачені витрати в сумі 39 млрд грн, з яких майже 5,9 млрд призначені для підтримки сільськогосподарських виробників і 2,3 млрд – на реструктуризацію та ліквідацію вугільних шахт. Разом з тим в бюджеті – мінімальні витрати на підтримку малого та середнього підприємництва.

Інструменти державної допомоги варто було б направити, наприклад, на поліпшення технологічного рівня виробництва (інноваційності, енергоефективності тощо), адже на сьогоднішній день промисловість України вже серйозно відстає від розвинених країн, і цей розрив швидко збільшується.

Отже, результати аналізу діяльності малих підприємств в Україні свідчать про поступовий розвиток даного сектора економіки. Набутий досвід і застосування комплексного підходу щодо поліпшення діяльності та розвитку малого та середнього бізнесу дозволять розкрити потенціал і можливості даного сектора економіки. Значною перешкодою на шляху діяльності малих підприємств є відсутність фінансових ресурсів для інвестиційного розвитку. У країнах з розвинутою економікою найбільш поширеною формою фінансової підтримки малого бізнесу (70%) є кредитні ресурси банків. Однак в Україні в умовах обмежених кредитних ресурсів, значних темпах інфляції і великий ризик, процентні ставки є занадто високими і не можуть бути джерелом інвестицій для малого бізнесу.

Список використаної літератури

1. Багацька К. В. Вплив інновацій на ринкову капіталізацію. світові тенденції / К. В. Багацька // Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції "Проблеми формування та розвитку інноваційної інфраструктури: виклики постіндустріальної економіки" (Львів, 18–19 травня 2017 р.). – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2017. – С. 43–44.
2. Бобух І. М. Національні та глобальні детермінанти економічного зростання України: наукова доповідь / за ред. д.е.н. І. М. Бобух; НАН України, ДУ "Ін-т екон. та прогнозів. НАН України". – К., 2018. – 390 с.
3. Варналій З. С. Мале підприємництво: основи теорії і практики / З. С. Варналій. – К.: Вид-во "Знання" 2010. – 277 с.
4. Крегул Ю. І. Правові основи державного управління економікою України: учеб. допомога / Ю. І. Крегул. – К.: КНЕУ, 2013. – 431 с.
5. Муравйов В. Способи імплементації угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом / В. Муравйов // Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини. – 2015. – Вип. 36. – С. 8–14.
6. Проєкт "Ділова думка" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ier.com.ua/ua/proekt_dilova_dumka/working_papers?start=1.
7. Ганущак-Єфіменко Л. М. Розвиток інновативного підприємництва на засадах кластерної організації / Л. М. Ганущак-Єфіменко, В. Г. Щербак // Актуальні проблеми економіки. – 2016. – № 11 (185). – С. 88–97.
8. Ганущак-Єфіменко Л. М. Методичні засади стратегічного управління портфелем бізнесу інтегрованих бізнес структур / Л. М. Ганущак-Єфіменко // Актуальні проблеми економіки. – 2014. – № 6. – С. 197–205.
9. Ganushchak-Efimenko L. Methodological framework for integrated business structures branding development in Ukraine / L. Ganushchak-Efimenko, V. Shcherbak, O. Nifatova, O. Kolodizie, R. Rębilas // Innovative Marketing. – 2019. – Volume 15. – Issue 2. – P. 14–29.
10. Shcherbak V. Application of international energy efficiency standards for energy auditing in a University buildings / V. Shcherbak, L. Ganushchak-Yefimenko, O. Nifatova, P. Dudko, N. Savchuk, I. Solonenchuk // Global Journal of Environmental Science and Management. – 2019. – No. 4. – Vol. 5. – P. 501–514.